

Modernitatea istoriei: Comenius și principiile predării limbilor străine

*Conf. univ.dr. Magdalena Dumitrana
Universitatea din Pitești, Facultatea de Științe ale Educației*

Rezumat

Epoca prezentă probabil este perioada celui mai mare triumf al didacticii limbilor străine. Este o aglomerare de metode, de procedee care permit rezolvarea unei multitudini de situații apărute în procesul de predare-învățare. Mai mult, au apărut mai multe alternative în acest domeniu, ceea ce implică meditație teoretică și structurare originală a conceptelor. În acest context, apelul la istorie poate deveni un stimulent. Comenius, marele al secolului al șaptesprezecelea, este, și din punctul de vedere al didacticii limbilor străine, un întemeietor; principiile formulate de el își mențin actualitatea, chiar în modernitatea cea mai avansată.

Cuvinte cheie

normativitate, modernitate, istorie

Semnificația istoriei

Probabil fiecare generație consideră că timpul său este unul activ, descoperitor și înnoitor. Probabil însă că lumea contemporană este cu adevărat, generația cea mai pătrunsă de adevărurile noi descoperite. Această atitudine se regăsește în oricare domeniu al culturii. În interiorul acestui domeniu, probabil că didactica limbilor străine desfășoară cel mai rapid spectacol al schimbărilor, dar și cel mai divers. Cu toate acestea, o privire mai atentă, mai detașată și mai largă în timp, schimbă într-un fel atitudinea triumfalistă. Din momentul în care există interes pentru un domeniu, apar și ideile perene, alături evident, de cele temporare, adecvate contextului. Istoria științelor, fie exacte, fie umaniste cuprinde aceste idei, fie în sâmbure, fie „deghizate” în intuiții, fie chiar, clar exprimate. Acest din urmă caz se aplică lui Jan Amos Comenius, teolog, filozof și pedagog genial, nu numai al secolului al XVII-lea dar și al secolului nostru. Nu numai că școala, așa cum o vedem astăzi, i se datorește lui, dar el s-a aplecat asupra fiecărei direcții a educației,

incluzând predarea limbilor străine. Privind global dar și în interacțiune, persoana și acțiunea educativă exercitată asupra ei, Comenius a formulat principiile didactice generale, dar și o serie de principii privind predarea limbilor străine, care, uitate, reamintite, reconsiderate, se arată și astăzi încă, profund valabile.

Normativele comeniene

Sa ne reamintim mai întâi ca limba de comunicare în vremea lui Comenius, indiferent de profesie și ocupație, era limba latină, iar Comenius utiliza în mod curent această limbă. Cu toate acestea, el nu consideră limba latină esențială pentru școală, nici pentru fiecare individ în parte. De altfel, el nu consideră nici una din limbi ca fiind vehiculul verbal absolut ci mai degrabă, privește contextual comunicarea în diferitele limbi.

Așadar, nu este lipsit de însemnătate să se citească mai atent acest extras din Comenius:

1. Limbile nu se învață ca o parte integrantă a erudiției sau a înțelepciunii, ci ca un mijloc de a dobândi erudiție și a o comunica altora. de aceea nu se învață toate limbile, ceea ce ar fi imposibil, și nici multe, ceea ce ar fi inutil, căci s-ar răpi timpul necesar studierii lucrurilor, ci numai cele necesare. Pentru viața cotidiană este necesară însă limba maternă, iar pentru relațiile cu vecinii, limba vecinilor, astfel pentru polonezi este germana, în altă parte maghiara, româna, turca, iar pentru citirea cărților științifice, după cum este uzual între învățați, limba latină și în fine, pentru filozofi și medici, cea elină și arabă, iar pentru teologi, cea elină și ebraică.

2. Toate aceste limbi nu trebuie să fie învățate în tot cuprinsul lor, până la perfecțiune, ci atâta cât este necesar. Greaca și ebraica nu trebuie să fie cunoscute curent, ca limba maternă, deoarece lipsesc oameni care să se poată întreține în aceste limbi. Este suficient dacă sunt cunoscute în măsura în care se pot citi și înțelege cărțile.

3. [...] de altfel, nici Cicero n-a posedat întregime limba latină, deși el a fost cel mai mare maestru al ei) recunoscând singur că expresiile meseriașilor îi erau necunoscute [...] de altfel, la ce ar fi trebuit să le învețe?

4. Urmează... că mintea și limba copiilor trebuie cultivate numai cu lucruri potrivite vârstei lor, iar cele potrivite vârstei mature să rămână pentru mai târziu. În zadar se oferă copiilor scrierile lui Cicero sau ale altor autori mari, căci conținutul acestora depășește înțelegerea lor. Dacă ei nu pricep conținutul, cum pot gusta adevărata artă a acestuia? Este mult mai util ca acest timp să fie folosit pentru

lucrurile mai modeste, dar care să dezvolte treptat limba și intelectul. Natura nu face salturi și nici arta dacă imită natura. [...] Cicero spunea că el n-ar putea să învețe pe cineva să țină cuvântări dacă nu știe să vorbească.

5. Poliglotia (πολυγλωτία), învățarea diferitelor limbi, va fi scurtată și ușurată prin metoda noastră, pe care o expunem în următoarele opt reguli:

6. Fiecare limbă trebuie învățată pentru sine [...] Desigur, mai întâi limba maternă, apoi aceea care se folosește adesea în locul celei materne [...] apoi latina și după aceasta greaca, ebraica, etc. mereu una după alta și nu în același timp, pentru că una încurcă pe alta. Totuși, către sfârșit, după ce s-a ajuns la stăpânirea lor uzuală, este util să se facă o comparație între ele prin intermediul dicționarelor și al gramaticelor bine elaborate etc.

7. Este necesar ca pentru învățarea fiecărei limbi să se prevadă un anumit timp.

Aceasta ca să nu facem dintr-o activitate accesorie una principală, iar timpul destinat studierii lucrurilor să-l pierdem cu însușirea vocabulelor, întrucât învățarea limbii materne este legată de cunoașterea lucrurilor, care se descoperă treptat minții, de aceea îi sunt necesari mai mulți ani, mă gândesc opt până la zece, adică prima copilărie și o parte din a doua. Apoi se poate trece la învățarea altei limbi vii, pe care oricine o poate învăța ușor într-un an. Studiul limbii latine se poate termina în doi ani, al celei eline într-unul, iar al celei ebraice, într-un semestru.

11. Fiecare limbă să se învețe mai mult prin practică decât prin reguli.

Adică prin ascultare, citire, repetare, transcriere și prin încercări de imitare în scris și oral.

12. Iar folosirea practică trebuie să fie susținută și întărită prin reguli [...] acest lucru este valabil îndeosebi pentru limbile vechi, care trebuie învățate din cărți, dar și pentru cele vii, deoarece și limbile italiană, franceză, germană, cehă și maghiară pot fi cuprinse în reguli, așa cum de altfel s-a și întâmplat.

13. Regulile lingvistice trebuie să fie gramaticale și nu filozofice.

Adică să nu se cerceteze în mod subtil originea și cauzele cuvintelor, a frazelor și conexiunilor și de ce se cheamă într-un fel sau altul, ci se explice, prin cuvinte simple, ce se întâmplă și cum trebuie să se întâmple. Iar cercetările subtile ale cauzelor și legăturilor, ale asemănărilor și deosebirilor, ale analogiilor și anomaliilor lucrurilor și cuvintelor îi privește pe filozofi, iar pe filologi îi împiedică.

14. Norma pentru stabilirea de reguli pentru o limbă nouă trebuie să o dea limba cunoscută de mai înainte, încât să nu se arate decât diferențele între ele.

Pentru că a repeta ceea ce este comun celor două limbi nu numai că nu este util, dar chiar este dăunător, fiindcă aparența unui volum mare și a multor discordanțe mai degrabă înspăimântă mintea. De pildă, la gramatica greacă nu este nevoie să se repete definițiile substantivelor și verbelor, ale cazurilor și timpurilor sau ale regulilor sintactice, ce nu conțin nimic nou, pentru că ele pot fi considerate că sunt înțelese. De aceea trebuie să se stabilească numai ceea ce deosebește limba greacă de cea latină de acum cunoscută. În felul acesta, gramatica greacă se va reduce la câteva pagini și toate vor fi mai clare, mai ușoare, mai temeinice.

15. Primele exerciții într-o limbă nouă să se facă cu ajutorul unui material deja cunoscut.

În felul acesta, mintea nu trebuie să-și îndrepte simultan atenția asupra lucrurilor și cuvintelor, ceea ce ar dispersa-o și ar slăbi-o, ci numai asupra cuvintelor, spre a le numi mai ușor și mai repede.

16. Toate limbile pot fi învățate după una și aceeași metodă.

Și anume prin practicare, prin câteva reguli foarte simple menite să indice numai diferențele față de o limbă de acum cunoscută și prin exerciții pe material cunoscut.

19. Trebuie să existe patru manuale (didactici libelli) adecvate vârstelor:

I. Vestibulum (vestibul), II. Janua (poarta), III. Palatium (casa), IV. Thesaurus (tezaurul)

20. *Vestibulum* trebuie să conțină material pentru vorbirea copiilor – câteva sute de cuvinte combinate în mici propoziții, având anexate tabele de declinare și conjugare.

21. *Janua* trebuie să conțină cele mai uzuale cuvinte dintr-o limbă, aproximativ *opt mii*, și îmbinate în propoziții scurte care exprimă lucrurile într-o formă simplă. La aceasta se adaugă reguli gramaticale scurte și clare, care să indice într-un mod adecvat și original scrierea cuvintelor din limba respectivă, pronunțarea lor, formarea și îmbinarea lor.

22. *Casa* trebuie să cuprindă diferite extrase de fraze cu privire la felurite lucruri, cu mare varietate de noțiuni și înflorituri elegante, cu indicarea din ce autori provin fiecare. La sfârșit trebuie să se găsească reguli cu privire la varierea și colorarea în mii de feluri a propozițiilor și expresiilor.

23. În *Tezaur* trebuie să se indice autorii clasici, care au scris lucruri importante și cu efect, din diferite domenii. O dată cu aceasta sunt prevăzute reguli după care se pot observa și aduna diferite forme de exprimare și mai ales cum pot fi traduse idiotismele lingvistice. Din acești autori să fie aleși câțiva pentru lectură în

școală. Din ceilalți să se alcătuiască o listă, ca astfel fiecare mai târziu, dacă va avea prilej și plăcere, să recitească despre vreo problemă, vreun autor și să nu ignore cine sunt aceștia.

24. Numesc cărți ajutătoare acelea care servesc ca întrebuințarea cărților de școală să se facă cu mai mare înlesnire și cu mai mult folos. Astfel, pentru *Vestibul* să se întrebuințeze un index de cuvinte din limba maternă în cea latină și din latină în cea maternă. Pentru *Janua* – un dicționar etimologic care să indice cuvintele de bază cu derivările, compunerile și semnificația lor din limba latină și din cea maternă. Pentru *Palatium* – un lexicon frazeologic în limba maternă - maternă, latină-latină (și dacă e necesar greacă-greacă) și care să cuprindă diferite întorsături de fraze, sinonime elegante și perifraze, răspândite peste tot în Palatium, indicându-se locul unde se găsesc. În sfârșit pentru *Tezaur* [...] să lumineze întregul vocabular al ambelor limbi (matern-latin, și apoi latin-grec) să nu existe nimic ce nu s-ar putea găsi aici. Anume, toate expresiile celor două limbi să fie așezate paralel și să corespundă întocmai, ceea ce e simplu să fie exprimat simplu, în mod figurat-figurat, ceea ce este glumeț-glumeț, proverbial-proverbial, etc. [1, pp. 105-106]

Exemplificarea lui Comenius este făcută pornind de la limba latină, dar normele sale se referă la oricare limbă străină abordată. Capitolul din opera sa *Didactica magna* care se ocupă cu învățarea limbilor străine este mai puțin un capitol cât o didactică, prezentând ideile esențiale care trebuie să stea la baza oricărei teorii și practici privind predarea și învățarea celei de-a doua limbi.

Astfel, găsim la Comenius idei privind obiectivele și motivația pentru care ar trebui învățată o limbă străină; idei privind adecvarea metodelor de predare și conținuturilor de învățat la scopul pentru care limba respectivă este învățată:

1. Limbile nu se învață| ca o parte integrantă| a erudiției, ci ca un mijloc de a dobândi erudiție și de a o comunica altora. Pentru viața cotidiană este necesară| limba maternă|, iar pentru relațiile cu vecinii, limba vecinilor. Limba latină este utilă învățaților, greaca este necesară medicilor, ebraica și greaca-teologilor. Așadar, achiziția unei limbi străine nu este un scop în sine; a ști să vorbești mai multe limbi nu înseamnă că ai devenit mai înțelept și nici măcar, mai erudit. Întotdeauna, limba străină constituie un mijloc în slujba atingerii altor scopuri, în funcție de interesele și profesia celor care au nevoie de a vorbi sau a citi într-o altă limbă decât cea maternă.

2. Toate aceste limbi nu trebuie să fie învățate la perfecție, ci atâta cât e necesar. Comenius exprimă aici o idee foarte modernă; limbile străine nu trebuie învățate toate, cu aceeași adâncime și aceeași extindere; nu este nevoie să se știe a

vorbi fluent într-o limbă care nu slujește la comunicare, dar îți trebuie pentru a descifra unele texte. Cum nu este nevoie a citi o limbă foarte dificilă, când trebuința este de a te descurca într-o comunicare orală. La fel, în funcție de scopul urmărit prin achiziția limbii străine respective, este nevoie de bazele gramaticii acesteia, sau dimpotrivă, de o învățare aprofundată a gramaticii (ca în cazul profesorului de limbă străină).

3. Studiul limbilor trebuie să înceapă de la lucrurile concrete, pentru a se dezvolta exprimarea situațiilor reale. Recunoaștem aici fără dificultate cerințele abordărilor comunicaționale moderne, precum și tehnicile moderne de predare-învățare; pe lângă respectarea principiului intuiției, se vede aici necesitatea utilizării obiectelor și situațiilor concrete în achiziția cu sens a cuvintelor și structurilor limbii-țintă.

4. Cunoștințele de limbă să fie adecvate vârstei copiilor atât în conținuturi, cât și în calitate de material lingvistic. În această regulă, Comenius cere respectarea unui alt principiu didactic, acela de respectare a particularităților de vârstă; vârsta copiilor să fie criteriul prim care să stea la baza alegerii conținuturilor de limbă străină dar și a tipului de material lingvistic ce trebuie utilizat. O altă idee importantă avansată de Comenius este că învățarea unei limbi străine nu se referă doar la limbă și că este important să se dezvolte simultan, în procesul de învățare a limbii țintă, atât structurile lingvistice cât și gândirea.

5. Trebuie să existe o ordine în învățarea limbilor. Mai întâi trebuie învățată limba maternă, apoi limbile de circulație. După aceea să se treacă la limbile clasice. Comenius pune aici o altă problemă cu reverberații contemporane: când trebuie învățată prima limbă străină și când trebuie introdusă a doua limbă străină, eventual a treia? Care este logica acestor limbi. El accentuează necesitatea de a stăpâni limba maternă care să fie bază pentru achiziția limbilor străine; de asemenea, întâi trebuie învățate limbile utile în comunicare, relații sociale și de afaceri apoi cele clasice. O idee și mai importantă, care este acum urmată în învățământul academic, este studiul comparative al limbilor, important în profesionalizare.

6. Fiecare limbă se învețe mai mult prin practică decât prin reguli. Utilizarea practică a limbii trebuie apoi conștientizată prin reguli. Contextul situațional este deci important. Regulile gramaticale se învață inductiv, pornind de la practică și nu deductiv, pe baza prezentării regulilor și a exemplelor care le exprimă. Este important exercițiul practic și nu memorarea pe de rost. Acestea sunt recomandări tot mai larg acceptate în contemporaneitate.

7. A doua limbă se studiază prin intermediul primei limbi. Primele exerciții într-o limbă nouă se fac cu ajutorul unui material deja cunoscut. Este nevoie deci, pentru învățarea limbii noi, de sprijinul materialului lingvistic al limbii deja cunoscute. Este utilizat astfel transferul pozitiv, atenția concentrându-se asupra exersării elementelor noi.

8. Toate limbile pot fi învățate după una și aceeași metodă. Ceea ce dorește să spună aici Comenius, nu se referă la metoda propriu zisă, ci mai degrabă la abordarea generală și la regulile de bază ce trebuie urmate: adecvate la vârsta elevului și la scopul urmărit prin învățarea limbii străine; învățare inductivă, bazată pe context și pe obiecte concrete și

Imagini; gramatica învățată în context și nu pe baza memorării regulilor. Este vorba de elaborarea unui ghid de reguli simple, transferabile de la învățarea unei limbi către învățarea alteia [2, pp. 25-26].

Câteva concluzii

Este mai mult decât evident ca opera lui Comenius, în speță didactica limbilor străine este profund actuală și evident utilă, pentru cititorul de astăzi. Prea puțini știu de pildă că lui Comenius i se datorează prima carte pentru copii cu imagini, iar această primă carte are și o altă unicatitate-este menită să învețe pe cei mici limba latină.

Iată cum istoria fiecărui domeniu reușește să readucă în prim plan ideile bune, dar mai ales, reușește să schimbe, pentru fiecare epocă ce reactivează această istorie, atitudinea triumfalistă a contemporaneității respective. Se pare, iar acest caz este clar, că ideile există de la începutul fiecărei științe, iar ceea ce este cu adevărat nou se referă mai degrabă la explicare și punerea lor în practică.

În mod sigur, Comenius nu va rămâne niciodată rătăcit prin colțurile istoriei. Fiecare epocă păstrează în memoria sa și istoria ideilor culturale, astfel că, de câte ori va fi nevoie, ele vor fi scoase la lumină și utilizate din nou.

Bibliografie

1. Comenius, Jan Amos: *Didactica Magna*, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1970
2. Dumitrana, Magdalena: *Principii pedagogice ale predării limbilor străine moderne*, București: Editura V&I Integral, 2000